

CHAMBRE DES REPRÉSENTANTS
DE BELGIQUE

2 avril 2013

PROPOSITION DE LOI

**modifiant l'article 162, alinéa 2,
du Code d'instruction criminelle,
concernant les frais de justice**

(déposée par M. Charles Michel et consorts)

BELGISCHE KAMER VAN
VOLKSVERTEGENWOORDIGERS

2 april 2013

WETSVOORSTEL

**tot wijziging van artikel 162, tweede lid, van
het Wetboek van strafvordering,
wat de gerechtskosten betreft**

(ingediend door de heer Charles Michel c.s.)

RÉSUMÉ

Actuellement, une victime qui se porte partie civile, devant le tribunal de police ou le tribunal correctionnel, pour de justes motifs, risque de se voir condamnée, dans certains cas, à payer tout ou partie des frais envers l'État. En effet, lorsque la partie civile succombe, ce paiement est mis à sa charge même si la légitimité de son action ne fait aucun doute.

Les auteurs estiment qu'un tel risque doit être évité.

Ils proposent donc de laisser au juge un pouvoir d'appréciation, afin que seules les personnes ayant abusivement introduit une telle action se voient condamnées.

SAMENVATTING

Een slachtoffer dat zich, om gegronde redenen, burgerlijke partij stelt, hetzij voor de politierechtbank, hetzij voor de correctionele rechtbank, dreigt thans in sommige gevallen te moeten opdraaien voor de kosten of een deel daarvan jegens de Staat. Wanneer de burgerlijke partij in het ongelijk wordt gesteld, worden die kosten immers haar ten laste gelegd, ook al lijkt het geen twijfel dat de rechtsvordering terecht is.

Volgens de indieners moet dat risico worden voorkomen.

Ze stellen dan ook voor om de rechter een beoordelingsbevoegdheid toe te kennen, zodat alleen de personen die ten onrechte een dergelijke rechtsvordering instellen, tot betaling van de gerechtskosten worden veroordeeld.

N-VA	:	Nieuw-Vlaamse Alliantie	
PS	:	Parti Socialiste	
MR	:	Mouvement Réformateur	
CD&V	:	Christen-Democratisch en Vlaams	
sp.a	:	socialistische partij anders	
Ecolo-Groen	:	Ecologistes Confédérés pour l'organisation de luttes originales – Groen	
Open Vld	:	Open Vlaamse liberalen en democraten	
VB	:	Vlaams Belang	
cdH	:	centre démocrate Humaniste	
FDF	:	Fédéralistes Démocrates Francophones	
LDD	:	Lijst Dedecker	
MLD	:	Mouvement pour la Liberté et la Démocratie	

Abréviations dans la numérotation des publications:		Afkortingen bij de nummering van de publicaties:	
DOC 53 0000/000:	Document parlementaire de la 53 ^e législature, suivi du n° de base et du n° consécutif	DOC 53 0000/000:	Parlementair document van de 53 ^e zittingsperiode + basisnummer en volgnummer
QRVA:	Questions et Réponses écrites	QRVA:	Schriftelijke Vragen en Antwoorden
CRIV:	Version Provisoire du Compte Rendu intégral (couverture verte)	CRIV:	Voorlopige versie van het Integraal Verslag (groene kaft)
CRABV:	Compte Rendu Analytique (couverture bleue)	CRABV:	Beknopt Verslag (blauwe kaft)
CRIV:	Compte Rendu Intégral, avec, à gauche, le compte rendu intégral et, à droite, le compte rendu analytique traduit des interventions (avec les annexes) (PLEN: couverture blanche; COM: couverture saumon)	CRIV:	Integraal Verslag, met links het definitieve integraal verslag en rechts het vertaald beknopt verslag van de toespraken (met de bijlagen) (PLEN: witte kaft; COM: zalmkleurige kaft)
PLEN:	Séance plénière	PLEN:	Plenum
COM:	Réunion de commission	COM:	Commissievergadering
MOT:	Motions déposées en conclusion d'interpellations (papier beige)	MOT:	Moties tot besluit van interpellaties (beigekleurig papier)

Publications officielles éditées par la Chambre des représentants		Officiële publicaties, uitgegeven door de Kamer van volksvertegenwoordigers	
Commandes: Place de la Nation 2 1008 Bruxelles Tél. : 02/ 549 81 60 Fax : 02/549 82 74 www.lachambre.be e-mail : publications@lachambre.be		Bestellingen: Natieplein 2 1008 Brussel Tel. : 02/ 549 81 60 Fax : 02/549 82 74 www.dekamer.be e-mail : publicaties@dekamer.be	

DÉVELOPPEMENTS

MESDAMES, MESSIEURS,

La presse s'est fait récemment le relais de la situation vécue par une jeune femme victime d'un viol qui, avec son avocat, a tenté de pallier les carences qu'elle avait constatées dans l'enquête.

Malgré le traumatisme considérable qu'entraînent de tels faits, cette victime s'est immédiatement adressée aux services de police et a subi un test d'agression sexuelle.

Des analyses ADN ont été effectuées sur une pièce à conviction qui avait été négligée durant de longs mois.

Malheureusement, les traces n'étaient plus exploitables et ne pouvaient plus mener à l'auteur des faits. Il s'est avéré que les enquêteurs avaient commis une erreur et fait analyser une mauvaise pièce à conviction.

En l'absence d'un auteur identifié, la chambre du conseil a constaté qu'elle était contrainte de prononcer un non-lieu et a condamné la victime aux frais de justice pour un montant de 5 140,31 euros.

Victime une première fois d'un acte violent touchant au plus profond de son intimité, cette personne s'est retrouvée victime d'une application stricte et froide d'une disposition légale relative aux frais de justice.

La chambre du conseil a fait application de l'article 162, alinéa 2, du Code d'instruction criminelle qui dispose:

“La partie civile qui succombera pourra être condamnée à tout ou partie des frais envers l'État et envers le prévenu. Elle sera condamnée à tous les frais exposés par l'État et par le prévenu en cas de citation directe ou lorsque une instruction a été ouverte suite à la constitution de partie civile. Les frais seront liquidés par le jugement.”.

Cette disposition figure dans le chapitre consacré aux tribunaux de police mais est également applicable aux tribunaux correctionnels et en appel. Toutefois, pour ce qui concerne la cour d'assises, c'est l'article 350 du Code d'instruction criminelle qui est d'application. Cet article dispose que:

TOELICHTING

DAMES EN HEREN,

Onlangs bracht de pers het relaas van een jonge vrouw die het slachtoffer is geweest van een verkrachting en die, samen met haar advocaat, getracht heeft de onregelmatigheden die ze in het onderzoek had vastgesteld, goed te laten maken.

Niettegenstaande het slachtoffer erg aangedaan was door die traumatische ervaring, heeft zij zich meteen tot de politiediensten gewend en heeft ze een test ondergaan om de seksuele agressie te laten bewijzen.

Er werden DNA-analyses uitgevoerd op een overtuigingsstuk dat maandenlang veronachtzaamd is geweest.

Jammer genoeg waren de sporen niet meer bruikbaar en kon de dader van de feiten daardoor niet meer worden opgespoord. Het is gebleken dat de speurders een vergissing hebben begaan en een verkeerd overtuigingsstuk hebben laten onderzoeken.

Bij gebrek aan een geïdentificeerde dader, zag de raadkamer zich genoodzaakt een buitenvervolginstelling uit te spreken en het slachtoffer te veroordelen tot het betalen van de gerechtskosten voor een bedrag van 5 140,31 euro.

De jonge vrouw is aldus tweemaal slachtoffer geweest: eerst van een gewelddaad die haar op de meest intieme wijze heeft geraakt en vervolgens van een strikte en harteloze toepassing van een wettelijke bepaling in verband met de gerechtskosten.

De raadkamer paste artikel 162, tweede lid, van het Wetboek van strafvordering toe, dat als volgt luidt:

“De burgerlijke partij die in het ongelijk wordt gesteld, kan worden veroordeeld in de kosten jegens de Staat en jegens de beklaagde of in een gedeelte ervan. Zij wordt veroordeeld in alle kosten door de Staat en door de beklaagde gemaakt, wanneer zij het initiatief tot de rechtstreekse dagvaarding heeft genomen of wanneer een onderzoek is geopend ten gevolge van haar optreden als burgerlijke partij. De kosten worden door het vonnis bepaald.”.

Die bepaling staat in het hoofdstuk gewijd aan de politierechtbank, maar is ook van toepassing voor de correctionele rechtbanken en wanneer hoger beroep wordt ingesteld. Wat evenwel het hof van assisen betreft, is artikel 350 van het Wetboek van strafvordering van toepassing. Dat artikel bepaalt:

“La cour condamne l’accusé qui succombe aux frais envers la partie civile; elle peut condamner la partie civile qui succombe à tout ou partie des frais envers l’État et envers l’accusé”.

La Cour dispose donc d’une marge d’appréciation.

En 2004, la Cour d’arbitrage avait été saisie d’une question préjudicielle concernant l’article 162 du Code d’instruction criminelle¹. La question préjudicielle était libellée comme suit:

“En ce qu’elles imposent au juge du fond de condamner à tous les frais exposés par l’État et par le prévenu, la partie civile qui succombe dans son action, lorsqu’elle a cité directement le prévenu devant la juridiction répressive et donc, en ce qu’elles privent cette partie civile du droit de faire valoir des arguments susceptibles de convaincre le juge de la décharger de tout ou partie des dits frais, alors qu’en dehors de cette hypothèse et de celle où la constitution de partie civile a provoqué l’ouverture d’une instruction, le juge dispose d’un pouvoir d’appréciation quant à la condamnation de la partie civile aux frais, celle-ci étant facultative, les dispositions du 2ème alinéa de l’article 162 du Code d’instruction criminelle tel que modifié par l’article 1er, a., de la loi du 25 octobre 1950, violent-elles le principe de non-discrimination inscrit dans les articles 10 et 11 de la Constitution?”

Dans ce cadre, la partie civile avait estimé comme étant profondément injuste d’être condamnée aux frais de justice pour avoir cherché la vérité concernant la mort de son fils.

Dans son arrêt, la Cour d’arbitrage constate que:

“B.3. Le juge pénal dispose en principe d’un pouvoir d’appréciation dans la mise à la charge de la partie civile qui succombe, de tout ou partie des frais exposés par l’État ou le prévenu. Toutefois, lorsque cette constitution de partie civile se fait devant le juge d’instruction, lorsque celui-ci n’est pas encore saisi de l’action publique (article 63 du Code précité), ou par citation directe devant le juge pénal (article 64, alinéa 2, et article 145 du même Code), le juge est tenu de mettre ces frais à charge de la partie civile qui succombe, sans disposer d’un pouvoir d’appréciation à cet égard.”

¹ Arrêt n°209/2004 du 21 décembre 2004.

“Het hof veroordeelt de beschuldigde die in het ongelijk wordt gesteld, in de kosten jegens de burgerlijke partij; het kan de burgerlijke partij die in het ongelijk wordt gesteld, veroordelen in de kosten jegens de Staat en jegens de beschuldigde of in een gedeelte ervan.”.

Het hof beschikt dus over een zekere beoordelingsmarge.

In 2004 werd aan het Arbitragehof een prejudiciële vraag voorgelegd aangaande artikel 162 van het Wetboek van strafvordering¹. De prejudiciële vraag luidde als volgt:

“Schenden de bepalingen van het tweede lid van artikel 162 van het Wetboek van Strafvordering, zoals gewijzigd bij artikel 1, a), van de wet van 25 oktober 1950, het in de artikelen 10 en 11 van de Grondwet vervatte beginsel van niet-discriminatie, in zoverre zij de feitenrechter ertoe verplichten de burgerlijke partij die in het ongelijk wordt gesteld, te veroordelen in alle kosten gemaakt door de Staat en de beklaagde, wanneer die partij de beklaagde rechtstreeks voor de strafrechter heeft gedagvaard, en dus in zoverre zij die burgerlijke partij het recht ontnemen om argumenten aan te voeren die de rechter ervan kunnen overtuigen haar van alle of een deel van de voormelde kosten te ontheffen, terwijl de rechter, buiten dat geval en dat waarin de burgerlijke partijstelling heeft geleid tot de opening van een onderzoek, beschikt over een beoordelingsbevoegdheid ten aanzien van de veroordeling van de burgerlijke partij in de kosten, waarbij die facultatief is?”.

De burgerlijke partij, die in dat geval alleen de waarheid omtrent de dood van haar zoon wou achterhalen, vond het fundamenteel onrechtvaardig te worden veroordeeld in de gerechtskosten.

In zijn arrest stelt het Arbitragehof het volgende vast:

“B.3. De strafrechter beschikt in principe over een beoordelingsbevoegdheid inzake de tenlastelegging van alle of een gedeelte van de door de Staat of de beklaagde gemaakte kosten aan de burgerlijke partij die in het ongelijk wordt gesteld. Wanneer evenwel die burgerlijke partijstelling plaatsheeft voor de onderzoeksrechter, wanneer de strafvordering nog niet bij hem aanhangig is gemaakt (artikel 63 van het voormelde Wetboek), of door rechtstreekse dagvaarding voor de strafrechter (artikel 64, tweede lid, en artikel 145 van hetzelfde Wetboek), is de rechter ertoe gehouden die kosten ten laste te leggen van de burgerlijke partij die in het ongelijk wordt gesteld, zonder dat hij daarbij over een beoordelingsbevoegdheid beschikt.”.

¹ Arrest nr. 209/2004 van 21 december 2004.

La Cour conclut que l'article 162, alinéa 2, du Code d'instruction criminelle ne viole pas le principe de non-discrimination inscrit dans les articles 10 et 11 de la Constitution car les critères retenus étaient objectifs, pertinents et proportionnés.

La Cour de cassation a également rendu de nombreux arrêts confirmant l'application stricte de cette disposition légale. Il semblerait toutefois que la cour d'appel de Bruxelles ait récemment développé une jurisprudence nuançant l'application de cet article du Code d'instruction criminelle. Dans l'affaire qui nous occupe, la chambre des mises en accusation de la cour d'appel de Bruxelles a, finalement, décidé de ne pas condamner la victime au paiement des frais de justice.

Les auteurs de la présente proposition de loi ne souhaitent pas attendre les évolutions jurisprudentielles pour modifier la législation actuelle. La sécurité juridique impose d'agir rapidement. Compte tenu de la situation vécue par cette victime qui ne peut que heurter le sentiment de justice, les auteurs proposent de modifier l'alinéa 2 de l'article 162 du Code d'instruction criminelle, afin de supprimer cette obligation et de la remplacer par la possibilité pour le juge de condamner la partie civile à tout ou partie des frais exposés, en cas de citation directe ou lorsqu'une instruction a été ouverte suite à la constitution de partie civile. Ce qui laissera une marge d'appréciation au juge dans des cas comme celui évoqué ci-dessus. Il est à rappeler que la victime et son avocat ont été, en quelque sorte, contraints de prendre une série d'initiatives afin de pallier les carences constatées durant l'enquête pour identifier l'auteur des faits. Ils ont ensuite été contraints d'aller en appel pour obtenir une décision plus juste.

La proposition formulée par les auteurs est confortée par une recommandation émise par le Conseil supérieur de la Justice, dans un avis qu'il a rendu sur la proposition de loi contenant le Code de procédure pénale (Commission Franchimont)².

Het Hof concludeert dat artikel 162, tweede lid, van het Wetboek van strafvordering, het in de artikelen 10 en 11 van de Grondwet vervatte beginsel van niet-discriminatie niet schendt, aangezien de in aanmerking genomen criteria objectief, pertinent en evenredig waren.

Ook het Hof van Cassatie heeft tal van arresten gevelde die de strikte toepassing van die wetsbepaling bevestigen. Kennelijk heeft het hof van beroep te Brussel onlangs echter een rechtspraak ontwikkeld die de toepassing van dat artikel van het Wetboek van strafvordering nuanceert. In de desbetreffende zaak heeft de kamer van inbeschuldigingstelling van het Brusselse hof van beroep uiteindelijk besloten het slachtoffer niet tot betaling van de gerechtskosten te veroordelen.

De indieners van dit wetsvoorstel willen niet wachten op de ontwikkelingen in de rechtspraak om de vigerende wetgeving te wijzigen. De rechtszekerheid vereist immers een snel optreden. Gelet op de situatie van dat slachtoffer, die alleen maar tegen ons rechtvaardigheidsgevoel kan ingaan, stellen de indieners voor artikel 2, tweede lid, van artikel 162 van het Wetboek van strafvordering te wijzigen om met die verplichting komaf te maken en ze te vervangen door de mogelijkheid voor de rechter om de burgerlijke partij in alle of een deel van de gemaakte kosten te veroordelen bij een rechtstreekse dagvaarding of wanneer een onderzoek is geopend ingevolge burgerlijkepartijstelling. Dit zal de rechter enige armslag bieden om in gevallen zoals datgene wat hierboven is uiteengezet de situatie te beoordelen. Er zij aan herinnerd dat het slachtoffer en haar advocaat in zekere zin werden gedwongen een reeks initiatieven te nemen om de tijdens het onderzoek vastgestelde hiaten weg te werken, teneinde de dader te identificeren. Vervolgens werden zij gedwongen in hoger beroep te gaan om een eerlijker beslissing af te dwingen.

De indieners voelen zich in de formulering van hun wetsvoorstel gesterkt door een aanbeveling van de Hoge Raad van Justitie, in een advies dat hij heeft uitgebracht over het wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht (Commissie-Franchimont)².

² Conseil supérieur de la Justice, avis relatif à la proposition de loi contenant le Code de procédure pénale (Commission Franchimont), approuvé par l'assemblée générale du 23 juin 2004. http://5023.fedimbo.belgium.be/sites/5023.fedimbo.belgium.be/files/press_publications/a0029f_0.pdf

² Hoge Raad voor de Justitie, advies over het wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht (Commissie-Franchimont), dat de algemene vergadering heeft goedgekeurd op 23 juni 2004 (zie http://www.csj.be/sites/5023.fedimbo.belgium.be/files/press_publications/a0029n.pdf). Voor het citaat, zie Stuk Senaat 3-540/16: <http://www.senate.be/www/webdriver?MltabObj=pdf&MlcolObj=pdf&MlnamObj=pdfid&MltypeObj=application/pdf&MlvalObj=50334081>

Le CSJ constate, dans DOC Senat, 3-450/16 au point 7.1 de cet avis:

“*De lege lata*, la question de savoir si une partie civile qui succombe peut ou doit être condamnée à tout ou partie des frais de justice exposés, est résolue différemment selon les juridictions concernées.

Devant les tribunaux de police et correctionnels, la partie civile *peut* être condamnée à tout ou partie des frais de justice si elle succombe, mais elle *doit* l’être si c’est elle qui a mis l’action publique en mouvement (voy. l’article 162, alinéa 2, du Code d’instruction criminelle, auquel renvoie l’article 194 du même Code).

En cour d’assises, par contre, la partie civile qui succombe peut être condamnée à tout ou partie des frais, sans qu’il n’y ait d’obligation à cet égard (voy. l’article 369 du Code d’instruction criminelle).”

La conclusion (point 7.2 de cet avis) du CSJ est très claire:

“Le CSJ estime déraisonnable de prévoir une condamnation obligatoire de la partie civile aux frais de justice chaque fois que l’action publique n’a pu aboutir et que c’est elle qui l’a mise en mouvement.

Les raisons pour lesquelles une partie civile succombe peuvent en effet être très variées et toutes n’impliquent pas qu’elle ait agi à la légère en mettant en branle les poursuites. Le prévenu pourrait, ainsi, avoir été acquitté au bénéfice du doute ou pour un motif procédural auquel la partie civile serait totalement étrangère, et il paraît injuste qu’en pareils cas la partie civile doive nécessairement supporter les frais de justice exposés.”

Le CSJ estime par conséquent qu’il serait souhaitable de généraliser le régime applicable devant la Cour d’assises, selon lequel une partie civile qui succombe peut, mais ne doit pas nécessairement, être condamnée aux frais.

Par conséquent, les auteurs proposent de concrétiser cette recommandation et de permettre au juge de disposer d’un pouvoir d’appréciation dans le cadre du règlement des frais de justice, comme c’est le cas au

In dat advies constateert de HRJ, luidens commentaar daarop in Stuk Senaat, 3-450/16, punt 7.1 (blz. 41) het volgende:

“*De lege lata* wordt, afhankelijk van het betrokken rechtscollege, de vraag of een burgerlijke partij die in het ongelijk wordt gesteld kan of moet veroordeeld worden in alle of tot een deel van de gemaakte gerechtskosten wordt, op verschillende wijzen geregeld.

Voor de politierechtbanken en de correctionele rechtbanken kan de burgerlijke partij worden veroordeeld in alle of een deel van de gerechtskosten indien zij in het ongelijk wordt gesteld, maar moet zij daartoe worden veroordeeld indien de strafvordering door haar toedoen in werking heeft gesteld (zie artikel 162, 2e lid, Wetboek van strafvordering, waarnaar artikel 194 van hetzelfde wetboek).

Voor het assisenhof daarentegen kan de burgerlijke partij die in het ongelijk wordt gesteld, worden veroordeeld in alle of een gedeelte van de kosten, zonder dat hierover een verplichting bestaat (zie artikel 369 Wetboek van strafvordering).”

De conclusie (zie punt 7.2 van voormeld Stuk van de Senaat) omtrent het advies van de HRJ is glashelder:

“De HRJ acht het irrationeel om te bepalen dat de burgerlijke partij verplicht wordt veroordeeld in de gerechtskosten telkens als de strafvordering – die door haar toedoen in werking was gesteld – zonder resultaat bleef.

Er zijn immers tal van redenen waarom een burgerlijke partij in het ongelijk kan worden gesteld. Dat zij in het ongelijk werd gesteld, impliceert niet altijd dat de burgerlijke partij lichtzinnig heeft gehandeld toen zij de vervolging in werking stelde. Zo is het mogelijk dat de beklaagde vrijgesproken wordt doordat hij het voordeel van de twijfel geniet of vanwege een proceduregebonden regel waarmee de burgerlijke partij niets uitstaande heeft, en het lijkt dan ook onrechtvaardig dat de burgerlijke partij in dergelijke gevallen noodzakelijkerwijs de gemaakte gerechtskosten moet dragen.”

Derhalve oordeelt de HRJ dat het wenselijk zou zijn de voor het hof van assisen toepasselijke regeling te veralgemenen, waarbij een verliezende burgerlijke partij in de kosten kan, maar niet noodzakelijkerwijs hoeft te worden veroordeeld.

Bijgevolg stellen de indieners voor die aanbeveling concreet vorm te geven en de rechter toe te staan over beoordelingsbevoegdheid te beschikken in het kader van de gerechtskostenregeling, zoals dat bij het hof

niveau de la cour d'assises. Ce qui permettra d'éviter une double victimisation, comme cela a été le cas pour cette femme victime, non seulement, d'un viol, mais également des carences au niveau de l'enquête et par la suite, en première instance, d'une application sans nuances possibles d'une disposition du Code d'instruction criminelle.

Charles MICHEL (MR)
Philippe GOFFIN (MR)
Marie-Christine MARGHEM (MR)
Daniel BACQUELAINE (MR)
Jacqueline GALANT (MR)

van assisen geldt. Dat zal een dubbele victimisatie voorkomen, zoals dat het geval was voor die jonge vrouw, die niet alleen het slachtoffer was van een verkrachting, maar ook nog eens van de tekortkomingen bij het onderzoek en vervolgens, vooral, van een niet nuanceerbare toepassing van een bepaling van het Wetboek van strafvordering.

PROPOSITION DE LOI**Article 1er**

La présente loi règle une matière visée à l'article 77 de la Constitution.

Art. 2

À l'article 162, alinéa 2, du Code d'instruction criminelle, la deuxième phrase est remplacée comme suit:

“Elle pourra être condamnée à tout ou partie des frais exposés par l'État et par le prévenu en cas de citation directe ou lorsqu'une instruction a été ouverte suite à la constitution de partie civile.”

6 mars 2013

Charles MICHEL (MR)
Philippe GOFFIN (MR)
Marie-Christine MARGHEM (MR)
Daniel BACQUELAINE (MR)
Jacqueline GALANT (MR)

WETSVOORSTEL**Artikel 1**

Deze wet regelt een aangelegenheid als bedoeld in artikel 77 van de Grondwet.

Art. 2

In artikel 162, tweede lid, van het Wetboek van strafvordering, wordt de tweede zin vervangen door wat volgt:

“Zij kan worden veroordeeld in alle, dan wel een deel van de kosten door de Staat en door de beklaagde gemaakt, wanneer zij het initiatief tot de rechtstreekse dagvaarding heeft genomen of wanneer een onderzoek is geopend ten gevolge van haar optreden als burgerlijke partij.”

6 maart 2013